

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

H. DE JONG — AMSTERDAM

De Bijbel, bron en norm *

Ps. 119 : 49-52

Psalm 119 is een lofzang op de Bijbel in de Bijbel. Hier is, blij en dankbaar, een mens aan het woord, die zegt dat hij er zoveel aan heeft, aan het Woord van God. Dat 't hem hoop geeft, dat 't hem troost, dat 't hem levend maakt te midden van de ellende die hij beleeft. Eigenlijk is het de Geest van Christus die in deze psalm spreekt. Zoals je 't hier tegenkomt, zo ging Jezus, toen Hij op aarde was, ook met de Bijbel om. Hij leefde er uit en Hij leefde er naar. Hij putte er krachten uit, en Hij richtte er Zijn leven naar in. De Bijbel was voor Hem bron en norm. Zoals dat ook in de voorgelezen verzen staat. Daar wordt gezegd dat Gods belofte levend maakt. Daar heb je de Bijbel als bron. En vlak daarop kom je de uitspraak tegen: „Van Uw wet wijk ik niet”. Dat is de Bijbel als norm. De Bijbel is beide: belofte en gebod, bron en norm. Is hij dat vandaag ook nog voor ons? Als ik 't goed aanvoel, is daarover aarzeling onder de christenen van deze tijd. Ach, onze tijd is toch zo volstrekt anders dan die waarin de Bijbel tot stand kwam. De Bijbel als belofte, nou ja, vooruit, maar vooral de Bijbel als norm, kan dat nog wel? De Bijbel als belofte, dat is nog haalbaar. Je hoort tenminste nog wel eens spreken over evangelische inspiratie. Maar denk erom, daar moet je toch wel een beetje vaag bij blijven, anders loop je ook daarmee vast. Want, nietwaar, wat moet je nu precies aan met de bijbelse belofte van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde? Om maar iets te noemen. De Bijbel als belofte — ja, als je maar niet al te concreet wordt en 't maar houdt bij zoiets

als „alles sal reg kom”, dan kun je er nog wat mee.

En de Bijbel als norm, dat is een nog veel moeilijker verhaal. Natuurlijk, de liefde, het gebod der liefde. Maar hoe je dat concreet moet invullen, dat moeten we toch wel helemaal zelf verzinnen.

Onzekerheid dus ten aanzien van de plaats van de Bijbel in het geloofsleven. Natuurlijk, de Bijbel is het document dat aan het begin staat van de geschiedenis van geloof en kerk, eerbiedwaardig en interessant, en, zoals gezegd, de hoofdzaak, tot een paar algemeenheden teruggebracht, is best nog wel geldig. Maar dat de Bijbel het boek is van Gods beloften (meervoud) en Gods geboden (meervoud), dat hij dus heel concreet bron en norm zou zijn voor geloof en leven, — er zijn er velen die dat niet meer geloven.

De dominee op de catechisatie en de leraar-godsdienst op school, ze spreken van „die” Bijbel en in deze spreekwijze ligt op een onbewuste wijze de hele vervreemding t.a.v. de heilige Schrift uitgedrukt. De Bijbel, wat moeten we er eigenlijk mee?

Ja maar, dominee, vindt U dat nou zo'n wonder? Wat is er uit die Bijbel wel allemaal niet afgeleid? De één zegt, dat het op grond van de Bijbel verboden is, bloedtransfusie toe te passen en een ander beweert op grond van de Bijbel, dat je je niet mag laten inenten tegen kinderverlamming. En zo is er meer. Is het dan een wonder dat, als je een bepaald standpunt met het concrete bijbelwoord wilt staven, je cynisch terug kunt krijgen: Wel ja, smijt er maar weer wat teksten tegenaan! — zoals mij onlangs gebeurde? Is 't een wonder?

Ik moet toegeven dat hiermee een krachtig argument in het midden is gebracht. Dit snijdt hout. Dit snijdt meer dan hout. 't Snijdt je door de ziel.

Ik noem dit rustig één van de ge-

meenste trucks van de boze, waarmee hij al bezig was bij de verzoeken van de Here Jezus in de woestijn.

Verwarring zaaien rondom 't concrete bijbelwoord. Misbruik bevorderen in het hanteren van de heilige Schrift. En het gevolg van misbruik zal onbruik zijn. Eerst gebruik, daarna misbruik, daarna onbruik. Zo is het toch ook gegaan met de kerkelijke tucht? De bestraffing dus van de zondaar in de kerk? Eerst was er die, als goed gebruik. Dan is er een periode van misbruik gekomen en niet weinig kerken hebben daar hun bestaan aan te danken, als je dat tenminste „danken” kunt noemen. En nu is er onbruik. Niemand durft meer te bestraffen in de kerk. En dat komt neer op een geweldig identiteitsverlies van de gemeente van Christus.

Gebruik, misbruik, onbruik — ont-houd die reeks, want die heb je voor meer nodig in onze tijd. Zo zal het ook gaan met de sexualiteit, om even iets heel anders te noemen: gebruik, misbruik, onbruik. Let maar op!

Maar als ik dat onderscheid zo maak, zit daar in opgesloten, dat er naast misbruik echt ook wel goed gebruik van de Bijbel geweest is en nóg is. Er zijn hele periodes geweest waarin de christenheid in behoorlijke eenstemmigheid het bijbelwoord las en uitlegde. Ik durf zelfs de bewering wel aan, dat over 't geheel van de geschiedenis genomen de overeenstemming rondom het bijbelgebruik groter was dan het verschil. De verwarring rondom de Bijbel kan wel eens zo'n indruk op je maken, dat je die eendracht uit het oog verliest. Ik geloof dan ook niet dat dáár de grootste moeilijkheid ligt. Waar dan wel? Wel, ik denk dat onze tijd last heeft van wat ik zou willen noemen de „hier-en-nu-waan”. Ik bedoel dat men gewoon te verwaand is om uit de situatie van hier en uit de tijd van nu geestelijk op reis te gaan naar het „toen en daar” van de Bijbel.

Zelfgenoegzaam blijft men thuis. Wie evenwel leerling van de Bijbel wil zijn, moet de nederigheid opbrengen om in de geest terug te reizen — in de letterlijke zin — naar het jaar-nul, omdat toen en daar beslissingen zijn gevallen, die voor alle volgende tijden bepalend zijn. Ik bedoel natuurlijk voorna-

melijk: geboorte, sterven, opstanding, hemelvaart van Jezus Christus.

De Bijbel is dus niet te vergelijken met de aftrap in een voetbalspel: Het begon ermee, maar het spel is verder gegaan en het begin is alleen nog maar begin. Nee, wie de geestelijke reis naar het jaar-nul, naar het toen en daar van de Bijbel, maakt, die doet een ontdekking: dat deze reis vruchten afwerpt voor hier en nu. Op een verborgen wijze heeft nl. de Bijbel het over hier en nu. Maar: op een verborgen wijze. Je moet daarvoor eerst het hier en nu loslaten, om het toen en daar op te zoeken. U denkt misschien, dat is een vlucht in een voorbijge tijd, maar 't is juist andersom: 't is de enige goede manier om de juiste kijk te krijgen op je eigen tijd, wat de Here God hier belooft en nú van ons vraagt. Maar wij willen die omweg niet. Wij dwingen de Bijbel onmiddellijke duidelijkheid af.

Zoals Mozes ooit ongeduldig op de rots sloeg om er water uit te krijgen, zo slaan wij op de Bijbel en vragen dwingerig: wat zegt 't mij hier, wat boodschap hij ons nu? En als de Bijbel daar geen pasklare antwoorden op geeft schuiven we hem opzij en zeggen:

in dit nummer

- 329 Drs H. de Jong,
De Bijbel, bron en norm?
- 330 Drs W. G. Rietkerk,
Volwassen worden (2)
- 331 Ds W. Vis,
„Here, leer ons bidden!” (2)
- 332 D. W. L. Milo.
Moderne wereldgelijkvormigheid (slot)
- Ds M. R. van den Berg,
Jeremia (Bijbelstudie)
- 334 A. W. Biersteker
Laat eens wat van u horen
- P. C. van Wijk,
Terloops...

*) Toespraak voor de Alle-dag-kerk op woensdag 11 oktober 1978.

wat een tijdgebonden boek! Maar niet de Bijbel is tijdgebonden, maar de tijd is bijbelgebonden. Gods openbaring, toen en daar, heeft voorgoed het leven en de wereld opgelegd tot op Gods bedoeling. Het behoort tot de geheimen van de Bijbel dat, wanneer je als intense luisteraar met hem in gesprek bent en blijft, je daar wijs van wordt, wegwijst in je eigen tijd, dat je een pad ziet lopen door de golven, van Gods beloften en Gods geboden. En het wordt dan steeds meer waar dat de Bijbel bron en norm is.

Denk erom, dit is geen theorie. Dit is, als ik dat zo mag zeggen, ervaring, van mij en van vele anderen meer. Ik begrijp werkelijk de mensen niet die zeggen: de Bijbel is tijdgebonden en voor het grootste gedeelte achterhaald. Mij wordt hij, integendeel, steeds actueler. En ik ben de enige niet. Maar wij moeten eerst op reis. Dat hooggeroemde hier en nu verlaten. Onze tijd is niet het toppunt der tijden. Alles wat voorafging was niet slechts voorbereiding tot de klimax van heden. De zelfvoldaanheid als zou juist onze tijd heilstijd

zijn moeten we afleggen.

Het heeft God goed gedacht, alles beslissende dingen te laten geschieden in een tijd die *niet* de onze is. In dat verleden ligt ons heden. Bezig met dat verleden, geduldig en gehoorzaam, worden we ten uiterste tijd- en situatie-gevoelig en verstaan we heel diep wat er bezig is te gebeuren. Eenvoudigen leren zo wijsheid.

Daarom terecht: een lofzang op de Bijbel in de Bijbel. Een lofzang, op de Bijbel als bron en norm.

Naar deze Bijbel moeten we terug. Niet en pasant, niet vluchtig, niet in de houding van „zeg maar even gauw waar het op neer komt, want we hebben haast”. Niet met het hoofd en het hart vol probleemstellingen van deze tijd, die we de Bijbel opdringen. Ook niet wat we zoal in de Bijbel vinden, houterig en plompverloren overplantend in deze tijd, zonder enig historisch besef.

Dit alles niet, wat dan wel? Bidden, zoeken en kloppen en dan merken, gaandeweg meer, dat God in zijn Woord genoeg geeft om ook voor deze tijd wijs te zijn, wijs tot zaligheid, zoals de Bijbel zelf zegt.

onder de man, die haar geen ruimte bood tot de ontplooiing van haar eigen persoonlijkheid. De vrouw is op haar best als zij gedwee is en gewillig, tot dienst bereid, met de koffie klaar staat en als zij zichzelf wegcijfert voor man en kinderen. Een handboek voor feministes heb ik hier voor mij liggen. Het heet 'Lichaamswerk' en is geschreven door Anne Kent Rush. Het draagt de ondertitel: Groeiboek voor vrouwen.

Dit woordgebruik laat al zien dat deze literatuur en deze beweging eenzelfde geest ademt als de groeitrainingen waarover Jan Lievense schrijft. Het gaat weer om hetzelfde: bewustwording van eigen gevoelens en mogelijkheden, het leren luisteren naar je innerlijke zelf, en het durven opkomen voor je rechten.

Tegenover de vroegere deugden zoals gehoorzaamheid en trouw vormen zich nu nieuwe deugden als originaliteit en de drang tot experimenteren of creativiteit.

Er valt veel te beleven als je konsekwent leert luisteren naar de taal van je lichaam en je eigen gevoelens en als je de moed hebt om die als je kompas te gebruiken, waarnaar je je leven inricht. Ook hier draait het om zelfverwerkelijking. Het volgende gedicht vond ik in een boek 'Bevrijding van de vrouw':

*De bonzaiboom *)
in de glanzende pot
had kunnen groeien
wel 20 meter hoog,
op de helling van een gebergte
tot de bliksem haar velt.
Maar een tuinman
heeft haar zorgvuldig gesnoeid.
Ze is vijf centimeter.
Steeds als hij de takjes bijsnijdt
fluistert de tuinman:
Het is je natuur
om klein en gezellig te zijn,
huiselijk en zwak.
Wat een geluk, mijn boompje,
om in zo'n pot te groeien.
Met levende schepsels
moet men heel vroeg beginnen
om de groei te beknotten:
voetjes in windsels
geest verminkt
haren in krullen
handen die prettig zijn om
aan te raken.*

Dit gedicht geeft een gekwetstheid weer, die ik heel goed kan aanvoelen en ook aanvaarden. Het is het verdriet over mensen die nooit echt tot ontplooiing van zichzelf konden komen en hun eigen

*) Bonzai boompjes zijn geen speciale klein-blijvende soorten, het zijn in feite 'normale' bomen die door speciale kweekmethoden maar enkele decimeters groot blijven. Je kan ze dan als sier-boompjes in huis op de vensterbank zetten.

persoonlijkheid bewust of onbewust altijd maar weer hebben moeten onderdrukken. Vaak onder het mom van christelijkheid. Gedwee zijn als christelijke deugd. Niet lang geleden heb ik 'n aantal gesprekken gevoerd met een duitse jongen, die pas buiten zijn eigen zeer gelovige kring op de sociale academie waar hij kwam mensen ontmoette die persoonlijke interesse in hem hadden en wilden weten hoe hij zelf dacht.

Wat de vrouwen betreft kan het gebeuren dat weduwen ineens na de dood van hun man zich ontplooiën tot een echte persoonlijkheid. Als ze daarvoor dan nog de energie hebben... Had dat nu niet tijdens hun huwelijk gekund? Meer nog: zou nu juist het christelijke huwelijk niet de plaats moeten zijn waar men persoonlijke interesse heeft in het karakter van de ander en de ontplooiing ervan? Wij geloven toch in een persoonlijk God...

Daarom heeft veel van deze twee bovengenoemde bewegingen mijn sympathie.

Toch slaat de weegschaal van mijn kritiek hierop door naar de negatieve kant. Zelfverwerkelijking op zich-zelf genomen kan nooit het hoofddoel zijn van ons streven als mensen. Heel de nadruk op zelfverwerkelijking in en buiten het huwelijk is verbonden in onze tijd met de geest van het humanisme. Volwassen worden is in deze bewegingen altijd: vrij worden van iedere structuur. Experimenteren met het leven. Anja Meulenbelt met haar boek „De schaamte voorbij” is er een voorbeeld van hoe groei dan ontaardt in wildgroei. Als ze niet in staat is verantwoordelijke relaties met mannen aan te gaan, probeert ze het met man en vrouw. Zelfs kan het gebeuren dat zij een liefdesrelatie heeft met een man en zijn vrouw beiden. De ene avond gaat zij uit met de ene, de andere avond met de andere. Zij is geschokt als dit leidt tot hooglopende ruzies en conflicten en blijft tenslotte alleen achter. Ontworteld zoals zij zelf zegt (blz. 108).

De vrijheid waar men hierin uitmond is die van Janis Joplin „Freedom is just another word for nothing left to loose (vrijheid is een ander woord voor 'niets meer te verliezen hebben').

Is dat volwassenheid?

De bijbel noemt dat nu juist onmondigheid (Ef. 4 : 14).

Het beste is de bijbelse visie op volwassen worden te verduidelijken met het beeld van de wijnstok uit Johannes 15.

De bonzai-boom werd door het snoeimes in zijn groei gebroken. Dat is erg. Maar wie het snoeimes weggooit en alle snoei ontwijkt wordt een wilde boom die geen vruchten draagt. Dat gebeurt waar zelfverwerkelijking mijn hoofddoel wordt. De wijnstok wordt door het snoeimes niet in zijn groei gebroken, maar juist tot groei geprikkeld. Hoe subtiel ligt soms het ver-

W. G. RIETKERK — ECK EN WIEL

Volwassen worden

2. Hoe het geworden is

Heel veel bewegingen vandaag spannen zich in om de mensen tot volwassenheid te brengen. Ik denk met name aan twee verschijnselen: het feminisme en de groeitrainingen.

Om met het laatste te beginnen: waarschijnlijk bent u allemaal wel eens in aanraking gekomen met zo'n kring of therapie. Het kan zijn via uw kinderen, als zij op (ik noem maar wat) een lerarenopleiding zijn, en in een werk-week zo'n training ondergaan. Het kan ook via uw bedrijf — op een speciaal bezinningsweek-end (of iets dergelijks).

„Het centrale begrip bij zulke trainingen is: persoonlijke groei. Dat heeft betrekking op het aktualiseren (het realiseren en gebruiken) van datgene wat bij de gezonde persoon potentieel (d.i. in kiem) aanwezig is.” Zo beschrijft Jan Lievense deze trainingen in 'n boekje dat hij de veelzeggende titel gaf „Je rijpt je rot”. Het gaat bij deze trainingen om het losmaken van onderdrukte of onbewuste gevoelens, om het ontdekken van je eigen lichaam, om het bewustworden van wie je zelf nu eigenlijk bent. Er valt hier steeds weer eenzelfde woord,

nl.: zelfaktualisatie of zelfverwerkelijking.

Tegenover vroegere tijden waarin volwassenheid bestond uit het je conformeren, aanpassen en imiteren van wat de ouderen je voorleefden (zie vorig artikel) slaat hier de balans door naar de andere kant. Aanpassen is hier de grote doodzonde, conformisme is een heel verschrikkelijk woord, iets doen wat je ouders ook al deden is een teken van onvolwassenheid: je hebt blijkbaar nog nooit ontdekt wie je zelf eigenlijk bent en hoe je zelf eigenlijk over de dingen voelt. Daarbij willen allerlei soort trainingen je vandaag helpen.

In dit raam past ook de beweging van het feminisme. Want vrouwen hebben in vroegere tijden (en tot vandaag toe) dubbel geleden: niet alleen onder de oudere generatie die hen hun levenspatroon opdrong (dat geldt voor allen) maar ook

schil tussen wijnstok en bonzai-boom! Zij zijn soms voor mensen-oog niet van elkaar te onderscheiden. Misschien is het grootste verschil dit dat je de wijnstok herkent aan de vruchten die hij draagt voor de ander.

Kortom: zelfverwerkelijking en persoonlijke groei komen alleen dan op hun juiste plaats te staan als ik ze *niet* tot mijn hoofddoel maak.

Maar wat zou ik dan als mens alleen gelaten in het universum tot mijn hoofddoel maken? De bijbel zegt: vrucht dragen. Dat kan alleen binnen structuren. Dat kan alleen als ik een basis heb. Zo dringen deze bewegingen ons tot het onder woorden brengen van de bijbelse visie op volwassenheid. Daarover een volgende keer meer.

W. VIS — KAMPEN

„Here, leer ons bidden!” (2)

(Toespraak gehouden op de Vrouwencontactdag op 9 september 1978 te Wezep)

Bidden moet geleerd worden. Dat brengt me op een vraag: Leert U uw kinderen bidden?

Als ik dat vraag bedoel ik niet alleen of U hen kindergebedjes leert, b.v. „'k Sluit m'n oogjes, 'k Vouw m'n handjes.”

Dat zult U echt wel doen. Maar ik bedoel: Bidt U wel eens samen met één van uw kinderen in bepaalde omstandigheden?

Ik noem een voorbeeld: één van de vele uit m'n eigen jeugd: Toen ik als 16-jarige jongen mulo-examen moest doen, merkte m'n moeder dat ik erg nerveus was. Hoe wel ik dus al niet zo jong meer was, zei ze heel rustig: „Kom eens mee”. Ze nam me mee naar een apart kamertje. Daar bad ze in eenvoudige woorden voor het examen. En toen zei ze: „Nu hebben we het in de hand van de Here gelegd. Daar ligt het we goed. Wees nu maar rustig”.

Kijk... dat is je kinderen leren bidden. Je geeft hen geen les in gebedstechniek. Maar in de praktijk bid je zelf met hen mee in bijzondere omstandigheden. Dat vergeten ze nooit meer.

Ik weet best: Dat is niet gemakkelijk. Je hebt er drie dingen voor nodig:

Een vertrouwensrelatie met God;
Een vertrouwensrelatie met je kind;
Een binnenkamer.

Met die binnenkamer bedoel ik: een plekje waar je zelf met de Here alleen kunt zijn of waar je samen met je kind met de Here alleen kunt zijn.

U weet: De Heere Jezus zegt tegen z'n discipelen: „Gijlieden als ge bidt, ga in uw binnenkamer”. In het Oude Testament kende Daniël al zo'n binnenkamer.

Ik wil daar extra op wijzen.

Want ik denk dat er juist van die binnenkamer zo weinig gebruik wordt gemaakt. De binnenkamer in een oosters huis was een kleine kamer, die van binnen kon worden

afgesloten. Daar kon een mens alleen zijn: alleen met zichzelf, alleen met z'n God!

In onze tijd zijn we niet graag alleen. We zijn vaak bang om alleen te zijn. Alleen met onszelf of alleen met God.

Als we alleen zijn, zetten we de radio hard aan. We hebben ook geen tijd om alleen te zijn.

En toch vraagt persoonlijk bidden om alleen-zijn.

En de beste manier om veel kostbare tijd te verspillen is geen tijd te hebben om met God alleen te zijn.

Het benauwt me dat ook in de gemeente zelfs trouwe kerkgangers moeten toegeven: Het leven in ons gezin is zo jachtig en druk. Er is haast geen tijd voor rustig gebed en voor persoonlijk contact met God. Als ik dat hoor, weet ik zeker: In zulke gezinnen wordt veel tijd 'nutteloos' verknoeid.

Ik denk aan Luther. Luther sprak elke morgen met de Here. Maar als hij het erg druk had, bad hij dubbel zo lang. Dat is nogal logisch. Hij had toch extra kracht nodig!

En dan is de binnenkamer een oase in de woestijn; een stukje hemel op aarde. Wie daar God ontmoet, put nieuwe kracht.

Bidden moet je telkens weer leren. Daarvoor kun je ook terecht in het Oude Testament, b.v. in de psalmen. De psalmen zijn een complete leerschool voor het gebed.

Als je de psalmen goed leest, word je meteen genezen van de gedachte, dat bidden alleen maar vragen is. Bidden omvat veel meer. Je klaagt je nood bij God. Soms lijkt in de psalmen bidden haast een worstelen met God zodat de stukken er af vliegen.

Maar het is ook: een tot rust komen bij God: „Mijn ziel is immers stil tot God!” Een je vertrouwen uitspreken in God: „In God is al m'n heil, m'n eer.” Het is een

roemen in God: „Ik roem in God, ik prijs 't onfeilbaar Woord.”

Het is een belijden: „God heb ik lief!”

Het is: loven, prijzen en danken: „Komt maakt God met mij groot!” En dat niet alleen. Weet U wat we in de Bijbel ook zo vaak tegenkomen: de voorbede.

Ik bedoel niet wat bij ons wel voorkomt, dat 's zondags van de kansel wordt afgelezen: „De voorbede is gevraagd voor zr. X., die een zware operatie moet ondergaan.” Dat is natuurlijk ook wel goed. Maar wat ik bedoel is: Zo maar gewoon bidden voor anderen.

De Here zegt tegen de vrienden van Job: „Laat Job voor U bidden. Anders zal Ik U kwaad doen!” In psalm 122 lezen we: „Bidt Jeruzalem vrede toe.”

Abraham bidt voor Sodom.

Paulus zegt tegen Timotheüs: „Ik vermaan U dan allereerst.”

Hoort U wel: „allereerst”. Dat is heel belangrijk!!!

Wat is belangrijk? Wel, dit: Voorbeden en dankzegging te doen voor alle mensen, voor koningen en hooggeplaatsten.”

Ja, het staat er echt: „Voor alle mensen...” (1 Tim. 2:1, 2).

Paulus bidt voor de gemeenten en hij vraagt de gemeenten te bidden voor hem.

De gemeente in Jeruzalem bidt voortdurend voor Petrus, die in de gevangenis zit! (Hand. 12).

En wat is het merkwaardige: God verhoort die gebeden. Petrus komt vrij. Hij staat aan de deur te kloppen. En dan geloven de apostelen niet eens in de verhooring.

Net alsof je „bidden” kunt vergelijken met een soort loterij: er zit een enkel prijsje tussen. Maar de grote meerderheid is niet. En je rekent alvast op een niet!

We zeggen ook wel eens: „Dat was en verrassende gebedsverhooring!”

Alsof God iemand is die bij grote uitzondering een gebed verhoort. Dat brengt ons op een heel belangrijke vraag. Deze vraag: Hoe zit het met de verhooring van de gebeden? Verhoort God je gebed altijd?

Over deze vraag is heel veel geschreven.

Ik kan daar wel een goedkoop antwoord op geven. Maar daar hebt U niets aan!

Om te laten zien hoe ingewikkeld de problemen hier zijn, noem ik een paar voorbeelden.

We leven in een tijd van werkeloosheid. Er is een vakature voor een onderwijzer. Drie gelovige jongens solliciteren. Ze willen alle drie graag die baan hebben. Ze bidden er ook alle drie om.

Het zijn echt gelovige gebeden. Maar er is maar één jongen die de baan kan krijgen.

Een ander voorbeeld. Er komt een kandidaat klaar. Hij kan heel goed preken. Drie gemeenten, die al een jaar vakant zijn, beroepen hem. Er wordt in alle drie gemeenten vurig gebeden. Maar er is maar één ge-

meente die hem krijgt. Blijven de gebeden van 2 gemeenten dan onverhoord?

Men heeft voor de oplossing van dit probleem veel goede en minder goede redeneringen opgezet.

Men heeft er op gewezen dat je verkeerd kunt bidden en daarom niet ontvangt. Dat is ook zo.

Jakobus zegt: „Gij bidt wel, maar ge ontvangt niet, omdat ge verkeerd bidt” (Jak. 4:3). Her is wel degelijk zo, dat wij zelf de verhooring van ons gebed in de weg kunnen staan.

Als we egoïstisch bidden, is dat geen gods-dienst. Het is zelf-dienst. Wat je dan doet is geen bidden. Wees daarom maar blij dat God niet alle gebeden verhoort.

Als God je in zo'n geval wel verhoort, zou die verhooring zelf een straf kunnen zijn. Dat kan! Het is inderdaad gelukkig dat God niet elk gebed verhoort. Verhooring kan een straf zijn.

Je mag b.v. best bidden om gezondheid en voorspoed in je werk. In het „Onze Vader” gebeurt dat ook. Je bidt om je dagelijks brood. Maar in het „Onze Vader” staat dit gebed in een bepaald kader. Je bent een kind van God. Het is je te doen om Gods Naam, Gods Koninkrijk en Gods wil. En in dat raam bid je om gezondheid en voorspoed bij je werk. Maar als in je gebed de voorspoed bij je werk hoofdzaak wordt, dan ben je een materialist; dan bid je gevaarlijke gebeden! God kan je verhoren. En dat kan je straf zijn.

Het gaat goed met de zaken. Je koopt een tweede huis en een jacht. Maar je benen zijn te zwak om die weelde te dragen. Je wordt door al die dingen zo in beslag genomen, dat de dienst van God er bij inschiet.

Wat je graag wilde hebben en waar je om gebeden hebt, brengt je verder van God af. We moeten heel voorzichtig zijn met goedkope gebeden.

We kunnen zelf de verhooring in de weg staan.

Ik denk aan wat de Here Jezus zegt: „Indien gij een ander z'n misdaden niet vergeeft, zal Uw Vader in de hemel ook U niet vergeven”. Dan kun je net zo hard bidden als je wilt, maar je gebed wordt niet verhoord!

Ik denk ook aan de farizeeër, die vooraan in de tempel ging staan. Hij sprak niet echt met z'n Vader. Hij gaf zichzelf schouderklopjes. En God verhoorde hem niet!

Je kunt zelf de verhooring van je gebed in de weg staan.

Maar dat niet alleen. Je kunt *jezelf* zo in de weg staan, dat je niet eens meer goed kunt bidden.

Ik denk aan 1 Petrus 3:7. Daar lezen we: „Desgelijks gij mannen, leeft verstandig met uw vrouwen, als met brozer vaatwerk, en bewijst haar éér, daar zij ook mede-erfgenamen zijn van de genade des levens, opdat uw gebeden niet belemmerd worden.”

Dit is een prachtige tekst voor een vrouwencontact-dag.

De Here leert ons hier niet de gelijkheid van vrouw en man (de vrouw is brozer vaatwerk. Je moet er voorzichtig mee omgaan.) Maar wel de gelijkwaardigheid van vrouw en man. De vrouw en de man zijn gelijkwaardige partners: ze zijn samen erfgenamen van de genade des levens.

De apostel Paulus heeft dat ook al benadrukt, als hij zegt: Christus maakt met z'n genade geen onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk." (Gal. 3 : 28).

Man en vrouw zijn niet gelijk; maar ze zijn wel gelijkwaardig. Maar waar het mij omgaat, is dit: Petrus zegt hier: Hoor eens mensen, als het in je huwelijk niet goed zit, en het ligt aan jou, dan is het ook niet goed tussen God en jou. Dan kun je niet goed bidden. Geen goeie relatie met je vrouw, dan ook geen goeie relatie met God.

Het huwelijksformulier past deze tekst alleen toe op de man.

Ik geloof dat dat niet terecht is. Petrus trekt deze conclusie nadat hij de vrouw en de man hun plaats heeft gewezen!

Daarom geldt ook voor beide, de vrouw en de man: „Als u faalt in het contact met uw wederhelft, faalt U ook in uw contact met de Here.”

Je merkt dat als dominee in de praktijk van je werk.

Kortsluiting in het huwelijk betekent: kortsluiting in het contact met de Here! Vooral bij die partij waar de meeste schuld ligt.

Misschien blijf je aan tafel wel gebeden opzeggen. Maar het is niet meer echt bidden!

Soms is de slechte huwelijkssituatie al een brok gewoonte geworden. Je sjokt maar door, terwijl de verhoudingen niet deugen.

Maar je gebedsleven kwijnt. Je kwijnt zelf. Je vraagt je af: „Hoe komt dat?”

Terwijl het antwoord op die vraag in 1 Petrus 3 : 7 staat.

De omgang tussen man en vrouw blijkt dus van grote betekenis te zijn voor de omgang met God!

Natuurlijk zijn er veel meer manieren om de omgang met God te blokkeren. Daarvoor hoef je echt niet getrouwd te zijn.

Het komt ook vaak voor dat mensen *denken* dat de weg naar God geblokkeerd is, terwijl het helemaal niet waar is.

Iedere dominee weet daarvan mee te praten.

Je krijgt daar vooral mee te maken bij mensen die in een depressieve toestand verkeren. Ze zeggen: „Dominee, ik heb nergens meer houvast aan. Ik heb geen houvast aan m'n geloof. En ik kan niet meer bidden.”

In zulke gevallen is het contact niet echt opgebroken.

Niet van Gods kant. Welnee. Alleen: door je ziekte heb je er geen vat meer op. Net zoals je ook geen

vat hebt op andere mooie dingen in je leven.

En de duivel probeert daar misbruik van te maken. Hij probeert je wijs te maken dat je God kwijt bent.

Wat is het dan mooi dat we Romeinen 8 hebben!

Daar lezen we: „Wij weten soms niet wat we bidden zullen naar behoren! Maar dan bidt de Geest zelf voor ons met onuitsprekelijke verzuchtingen.”

Nu heb ik nog steeds geen antwoord gegeven op de vraag: „Zijn er onverhoorde gebeden?”

Natuurlijk, we kunnen zelf de verhoring verhinderen door verkeerd te bidden! Dat zal ieder toestemmen.

Maar als je gelovig bidt? Ik ken het goedkope antwoord van sommige gebedsgenezers. Zij zeggen: Er staat in de Bijbel: „Bidt en u zal gegeven worden” (Lucas 11 : 9). Er staat ook: „Al wat ge in 't gebed gelovig vragen zult, zult ge ontvangen” (Matth. 21 : 22).

Zie je wel. Als je maar gelovig bidt, krijg je het ook!

Ik zeg: dit antwoord is te goedkoop. In de eerste plaats, omdat het teksten uit hun verband rukt.

De Here Jezus zegt b.v.: „Bidt en u zal gegeven worden.”

Ja... maar in welk verband zegt Hij dat? Bidt om genezing en je krijgt het ook?

Neel! „Bidt om de Heilige Geest en je krijgt Hem!”

Je moet hier blijven binnen het kader van de beloften van God: De Here heeft ons veel dingen beloofd in de Bijbel.

Hij belooft ons: kracht, wijsheid, vergeving van zonden, de Heilige Geest, die het geloof werkt.

Kijk... als we daar gelovig om bidden weten we zeker: God zal ze geven: „Bidt en u zal gegeven worden”. Als je om deze dingen in het geloof bidt, zijn er geen onverhoorde gebeden.

Maar er zijn ook andere dingen, die God ons niet heeft beloofd: Het slagen voor een examen; het krijgen van een bepaalde baan, waar vaak meer dan één gelovige naar solliciteert; voorspoedig in zaken; genezing. Daar mag je best om bidden. Maar dan moet je er wel bij denken: „Uw wil geschiede.”

Anders zou bidden niet zijn: „Ik geef het over in Gods hand.”

En dat is toch het geweldige van het gebed: je geeft het uit handen. Je vertrouwt het toe aan God.

Maar dan zou bidden worden: God iets afdwingen, wat jij wilt.

Dat is een stukje magie. God moet in jouw spel meespelen. En jij praat met de macht van het gebed.

(wordt vervolgd)

D. W. L. MILO — DALMALLY

Moderne wereldgelijkvormigheid (slot)

Conclusies en toepassingen

Ik denk aan een andere classis, die ik mocht bijwonen. Ook toen zat de vergadering met de handen in het haar: vastgelopen op een verkeerde weg. En ze wist het — kon de wagen alleen niet keren, vanwege de ingewikkelde spelregels.

Iemand zei: laten we onze fout goed maken en van voren af aan de kwestie in behandeling nemen. Dat scheen niet te kunnen, want als ik het goed begrepen heb kan een kerkelijke vergadering haar eigen fouten niet goedmaken, althans eigen besluiten niet overdoen. Dan moest de zaak in een meerdere vergadering worden gebracht, die dat wel kon doen. En een der partijen weigerde zijn medewerking om die kostbare meerdere vergadering voor deze formaliteit samen te doen roepen.

Iemand kreeg met lang praten gedaan dat een voorstel in behandeling mocht worden genomen: dat deze vergadering haar eigen besluiten zou herzien en overdoen. U zult zeggen: wat een verstand hè? Maar een onzer predikanten sprong op, pakte zijn tas, en dreigde te vertrekken, wanneer dit voorstel behandeld zou worden. Deze vergadering — zo blafte hij hees — is *niet gereformeerd* meer!

Dat gaf even een consternatie. Stel je voor: een classis — en dat niet gereformeerd meer? Liever gereformeerd-blijven en in de put zitten, dan je fouten erkennen en goed maken. De wankelmoedigen begonnen een voor en om te vallen.

Toen heb ik het woord gevraagd en gezegd: mannen broeders. So what! Dus niet gereformeerd als we onze fouten herstellen? Dan maar niet-gereformeerd. Als we maar Christelijk blijven is het mij goed genoeg! En de vergadering behandelde het voorstel en kwam uit de purée. Sterker: de dreigende predikant is bij nader inzien toch maar niet weggegaan.

—o—

Ik denk aan een loslopend kerkje, ergens in Friesland. Uitgestoten uit het synodale kerkverband, niet aanvaardbaar voor het vrijgemaakte kerkverband, zelf geen behoefte aan nader kerkverband. Is het niet dwaas? In plaats van deze broeders tegemoet te lopen en te zeggen: kom ga met ons en doe als wij — zeggen onze persmensen: laten ze eerst maar eens bewijzen, dat ze bij ons horen! ¹⁾

Ik ken een predikant die — voordat de officiële nummering der vrijgemaakte kerken begon — reeds was uitgeworpen door het synodale kerkverband vanwege het Woord Gods dat hij bracht. Hij bad de Heere, of ook de andere gevangenen Sions mochten worden verlost. En zijn gebed werd verhoord.

M. R. VAN DEN BERG — LEIDEN

JEREMIA

Zigzagkoers

Dan doet Zedekia een stap in de goede richting. Hij is niet ongevoelig voor Gods Woord. Als hij met Jeremia alleen is, is hij aanspreekbaar.

Dan is er een appel-mogelijkheid en valt er met hem te praten. Dan is er bij hem ook wel de bereidheid iets te doen.

Hij laat Jeremia niet terugbrengen naar het keldergewelf in het huis van Jonathan, maar laat hem overbrengen naar de gevangenhof die bij het koninklijk paleis hoorde. Verder draagt hij er zorg voor, dat Jeremia ook weer regelmatig te eten krijgt: een brood per dag. Dat is weliswaar geen overdadig rantsoen. Maar het is meer dan hij in de kerker bij Jonathan kreeg. En het is genoeg om in leven te blijven.

In de gevangenhof van het paleis had Jeremia ook meer bewegings-

Toen de andere uitgeworpen ambtsdragers zich voor het eerst verzamelden, ging onze broeder zich daarbij voegen — weliswaar ongenodigd maar met uitgestoken handen. Maar men zei hem: wij vormen hier de officiële classis der vrijgemaakte kerken; wat u betreft: over uw zaak zullen wij straks wel oordelen. U bent op andere gronden afgezet dan wij.

Ergens in ons land is een kerkje, waar de voorganger niet eens kandidaat in de theologie is. (Alsof het koninkrijk der hemelen daar van af hangt.) Men laat de kleine kinderen aan het avondmaal, en men zingt Valeriusliedertjes in de kerk¹⁾. Het is waar: bij tientallen stromen de roomsen binnen, en drinken van het water des levens. Er gaat iets van dit kerkje uit: er blijkt werfkracht te zijn; het blijkt te worden gezegend. Maar de kerkelijke pers wierp er zich op: dit kerkje speelt buitenspel. Dies moet het aangepakt worden. „Schapen zonder herder”, zo is op de Schooldag gezucht! Och — zou men zeggen — hadden wij nog de wijsheid van Galmiël. Die wist dat we Gods werk niet moeten tegenstaan; maar dat mensenwerk gauw genoeg vanzelf ineenstort.

En dan denk ik even aan de deining¹⁾ rondom de kwestie-ds Telder. Kent u ds Telder persoonlijk? Waarschijnlijk niet — want hij is te bescheiden om veel voor het voetlicht te komen. Gelooft mij ditmaal als ik verklaar, hem een van onze trouwste en beste dienaren des Woords te achten. Een man, die veel zegen heeft gebracht. Maar neen. Ds Telder waagde het aan te tonen, dat wij met onze fantasieën over het hiernamaals nog niet veel verder dan de middeleeuwen zijn gekomen. Hij liet de Schrift spreken — en dan moesten alle heilige huisjes (typisch wereldgelijkvormige huisjes overigens) omver! Dan blijkt ons traditionalisme zo rot als een mispel te zijn.

En dat neemt men niet. Zijn eigen kerkeraad verklaarde hem blijmoedig te kunnen dragen. Maar het kerkverband wilde bloed zien. Tot in Hooftvee en Bedum toe spande men zich in om deze emeritus alsnog voor de bijl te krijgen. En het is door een kleine technische misrekening, dat hij niet gevallen is. Misschien ook heeft de Heere deze kleine kerkrechtelijke misrekening wel veroorzaakt: Hij staat altijd op, wanneer men zijn dienst-knechten belaaft. Dat kunnen wij ervan leren.

Ergens in ons land is dit jaar¹⁾ een predikant kerkelijk aangepakt en weggevlucht naar de synodale gemeenschap. De zoveelste. Geen woord goeds over deze vlucht. Maar wel een goed woord voor deze vluchtende predikant, als het mag. Een van zijn ouderlingen zei mij ongevraagd: onze predikant heeft nooit gedeugd; hij was onbetrouwbaar, kwam op zijn woord terug, vergat wat hij gezegd had, kortom hij was leugenachtig. En dat ging niet langer.

Ik heb geantwoord: beste broeder, u beklaagt zich dus dat u met een zondig mens had te doen? Dat is dan uw eigen schuld. Dan had uw kerkeraad een engel moeten beroepen — en geen mens. Maar u moet niet achteraf uw predikant ten laste leggen, wat uw eigen stommitieit was.

Een jaar geleden moest ik plotseling voorziening in de woorddienst zien te krijgen op zeer korte termijn. Dat betekent dan: een hele morgen aan de telefoon blijven. Ik belde een dozijn predikanten en vroeg hen of ze misschien de aanstaande Zondag half of geheel konden komen. Zoals dat gaat wordt zo'n vraag vergezeld van een babbeltje: hoe gaat het? Hoe gaat het thuis? Hoe gaat het in de gemeente?

En — nu moogt u het geloven of niet — zo'n heel dozijn predikanten lepelt klachten op, veroorzaakt door invloeden van buiten, allemaal via de weg van het kerkverband in hun plaatselijke kerk doorgedrongen. De

eigen kerk maakt het wel goed, heeft geen problemen; maar van buitenaf dringen er problemen binnen en verstoren de vrede van een kerk.

Bij dat „van buiten af” moogt u ook aan onze kerkelijke pers denken. Er zijn meerderjarige mensen, die nog alles geloven wat zwart op wit is gedrukt. U staat versteld als u ziet, welke fabels geloofwaardig worden geacht, wanneer vooraanstaande mannen ze hebben gedicht. En u verbaast zich, wanneer u merkt, hoe critiekloos ons volk aanneemt wat zijn zogenaamde leiders oplepelen.

Iemand zei mij eens: ik heb gehoord dat u in „Opbouw” propaganda voor de bioscoop hebt gemaakt. Dat vind ik heel erg van u. — Ik antwoordde: in genen dele. Ik heb wel over de moderne jeugd geschreven, mede naar aanleiding van de film „Westside Story”. En al zegt de een of andere krantensufferd nu: dat ik die film „besproken” heb — daarmee spreekt hij nog geen waarheid. Ik besprak de moderne nozem — zonder propaganda voor de bioscoop te maken. Sterker: in *hetzelfde* blad dat mij verweet, iets ten gunste van de bioscoop te hebben gezegd — stond een bespreking van het verfilmde toneelstuk „De Plaatsbekleder”. Maar er was niemand die een bek open deed, of een vleugel verroerde, of piepte!

Nu is het een klein polemisch kunstje om de winst van zulk een stommitieit in de wacht te slepen. Maar mijn ervaring is: dat zulk een triomf in een onbroederlijke sfeer *niets* uitricht. U hebt „het” van uw broeder gewonnen; maar u hebt niet uw broeder zelf gewonnen. Wij moeten de wereld loslaten en ons hart vernieuwen. Dan worden wij als „nieuwgeboren kinderkens”. En als wij worden als de kinderen — dan zullen wij weer fris gaan zingen. En schóón gaan zingen. Wanneer we niets meer voor God te camoufleren hebben, en rechtstreeks van hart tot Hart met Hem kunnen spreken. Vrij van patriarchale en pastorale en episcopale inmenging. Zingen is: vrij zijn. Dat is het, wat ik u op het hart wil binden.

En dan nog dit. Het is onder onze intellectuelen gebruikelijk, om onder allerlei voorwendsel vrij te blijven van kerkelijke arbeid. Het is net alsof zulk werk te min is voor gestudeerde lieden. Maar wie dit mocht denken is nog niet kinderlijk genoeg voor het koninkrijk der hemelen. Die is nog gelijk aan de wereld.

Wie aller dienaar wil zijn — die is de meeste in het koninkrijk Gods. Wie desnoods zijn goede naam en eer te grabbel laat gooien, wie met de waterkom en de handdoek wil rondgaan — die oogst daar veel vreugde van. En juist ons gestudeerde kerkvolk kán zoveel goeds uitrichten. Alleen al door een probleem methodisch aan te pakken kan één ontwikkeld gelovige een hele kerkeraad bewaren voor dwalen. Alleen al door een paar kwinkslagen — met gepaste vrijmoedigheid geplaatst — kan de gespannen sfeer op onze meerdere vergaderingen in een lachsalvo omslaan. Alleen al door een systematisch schiften van de stapel ingekomen stukken (de drukwerken ter circulatie, de zaken van het kerkverband onderop, en de eigen kerkelijke, plaatselijke zaken vooraan leggen) kan een kerkeraadvergadering in 1½ uur slagen. Alleen al door een praktische levens- en mensenkennis kunnen in het kerkelijk leven zoveel zaken worden behoeft voor mislukken.

Ik hoop dat u deze raad van mij aanneemt: zeg nooit neen, als de kerk u roept tot het ambt. Zeg nooit neen, als de bladen u vragen te schrijven. Zeg nooit neen, als u iets goeds kunt doen aan de kerk, het lichaam Christi. „Als iemand van u weet goed te doen, en hij doet het niet — dan is hem dat *zonde*”, zegt Jakobus.

¹⁾ Laat me u nog eenmaal mogen herinneren aan het jaartal van deze rede: dat was 1964.

vrijheid. Er was daar een mogelijkheid tot contact met de inwoners van Jeruzalem. Jeremia maakte daar gebruik van ook (38 : 1-3). Hij ging door met zijn prediking: wie de stad verlaat en naar de Babyloniërs gaat, zal in leven blijven.

Dat zinde de vorsten helemaal niet. Vier van hen worden met name genoemd. Ze komen met opgestreken zeilen bij Zedekia en slaan met hun vuist op tafel. Het kan niet langer zo, zeggen ze. Die man werkt demoraliserend in op het volk en op onze soldaten. Dat is funest. Er is maar één oplossing: hij moet ter dood gebracht worden.

En dan zie je, dat de koning die heus wel goed wil als hij met Jeremia alleen is, tegenover de vorsten geen vuist durft te maken. Hij is in jullie hand, zegt hij. Ik kan toch niet tegen jullie op.

Daar klinkt een beetje wrang. Het laat ook zien, dat Zedekia het Woord van

Jahweh en Jahweh zelf niet allesbeheersend laat zijn in zijn leven. Hij oriënteert zich niet op God maar op mensen.

Dat kan ook niet anders. Als God en zijn Woord je maatstaf niet zijn, worden mensen het. Mensen met klinkende namen, met invloed, die je kunnen maken en breken. Dan gaan zij je leven sturen.

De vorsten krijgen de vrije hand. En ze laten er geen gras over groeien. Ze gooien Jeremia in een waterloze put in de gevangenhof. Daar zinkt hij langzaam weg in de modder. Hij heeft de verstikkingsdood voor ogen. Maar dan neemt een Ethiopiër, Ebed-Melech, het voor Jeremia op. Let

wel: de man is een niet-israëliet. Dat is beschamend. Hij haast zich naar de koning, die op dat moment in de Benjamin-poort is en de verdediging van de stad inspecteert en hij vertelt hem wat er gebeurd is. Rond-uit zegt hij: wat de vorsten met Jeremia gedaan hebben, is zonder meer misdadig.

En dan verandert Zedekia weer van houding. Hij geeft Ebed-Melech opdracht Jeremia met behulp van drie anderen uit de put te halen. Die opdracht wordt door hem onmiddellijk en met grote zorg voor Jeremia uitgevoerd.

Laat eens wat horen

Korrespondentie over deze rubriek naar:

A. W. Biersteker,
Fazantenkamp 526,
Maarssen (03465-65358)

„GA DIE KINDEREN WAARSCHUWEN!”

„Wat praat je toch, man? Laat me alsjeblieft doodgaan. Ik wil heroïne... of doodgaan. Maar ga die kinderen waarschuwen — er ging een hele sliert kinderen voorbij — en zeg desnoods vanaf dat gebouw daar dat ze er niet aan beginnen, want je gaat eraan kapot”. Woorden van een verslaafde jongen tegen een rechercheur.

Wat op het ogenblik gebeurt aan opvang van en hulp aan verslaafden is niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat. Naar betrouwbare schattingen zijn er in Nederland al veel meer dan 20.000 heroïneverslaafden en 200.000 hashgebruikers.

Van de echt zwaargebondenen aan middelen kan maar een heel klein deel effectief geholpen worden. Bij de „Bouman Stichting” te Rotterdam b.v. staan ruim 1000 aan drugs verslaafde jongeren geregistreerd. Voor de tien maatschappelijke werkers en de therapeuten in de kliniek een bijna onmogelijk aantal. Uit een krante-artikel: „Veel duizenden echter leveren een eenzame en vaak verloren strijd. Tot verdriet van zichzelf en van hun ouders die te laat onraad hebben geroken.” Dr J. A. Schipper van „Bloemendaal” sprak m.b.t. heroïnegebruik van een „epidemie die razendsnel om zich heen grijpt.” En een groot deel van de slachtoffers van die epidemie is geestelijk en lichamelijk zo gehavend dat hulp niet meer mogelijk is. Natuurlijk heeft de C.D.B. (stichting Christelijke Drugs Bestrijding) grote waardering voor met name het christelijk opvangwerk en natuurlijk zal zij dat naar vermogen steunen. Bovendien probeert zij zelf zoveel mogelijk patiënten door middel van gesprekken en andere vormen van begeleiding op het goede spoor te brengen. Ook verwijst zij naar goede opvangcentra. Maar in de situatie waarin we ons bevinden is voorkómen een zaak van het grootste belang. Voorkomen is nog altijd beter dan genezen.

En in het voorlichten, het waarschuwen, de preventie, ziet de C.D.B. haar belangrijkste taak. Ouderen, maar vooral jongeren, moeten weten wat drugs zijn en welke schade ze aanrichten.

„Ga die kinderen waarschuwen!” Verantwoorde, betrouwbare voorlichting is broodnodig.

Vorig jaar bezocht de C.D.B. 40 jeugdverenigingen en koffiebarns, 12 vormingscentra, 5 ouderclubs, 11 vrouwenverenigingen, 3 ziekenhuizen, 1 gevangenis, 1 artsenconferentie, 1 opleidingschool voor officieren, 3 catechisatiegroepen en verder nog 15 groepen van diverse jeugdorganisaties. Bij zo’n voorlichtingsbezoek wordt eerst geprobeerd duidelijk te maken wat drugs zijn, welke uitwerking de meest voorkomende soorten hebben, wat de achtergronden van druggebruik zijn en hoe het komt dat dit kwaad zo’n omvang kon krijgen. Daarna volgt een diaprogramma. Altijd weer geeft zo’n presentatie aanleiding tot vele vragen en reacties. En altijd weer merk je een soort verbijstering: „ik wist niet dat het zo erg was!”.

terloops....

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Allen verantwoordelijk

Naar aanleiding van één van m’n laatste artikeltjes ontving ik een reactie van een broeder waarop ik graag even wil ingaan. Ik schreef over Willem, de jongen die aan drugs verslaafd raakte en tenslotte overleed in een tramstel te Amsterdam. In verband hiermede nam ik het gedicht op van Mevrouw IJkes-Kooger „Ik heb vergaderd enz.”. En tenslotte wees ik er op dat de Here Jezus ons straks, als Hij terugkomt, wel eens de pijnlijke vraag kan stellen wat wij voor Willem hebben gedaan, wat we voor hem hebben betekend. En wat zullen we dan antwoorden? Dat we het te druk hadden met vergaderen? Nu kunt je, als het over die vraag van de Here Jezus gaat, natuurlijk iedere naam invullen. Ten diepste gaat het hierbij over „ons iets zijn voor een ander”. Genoemde broeder wijst in zijn brief op iets wat ik in het bewuste artikeltje niet noemde, nl. de eigen verantwoordelijkheid van Willem en zovele anderen. En daarin heeft hij gelijk. Ieder mens kiest in zijn leven, dat deed Willem ook. Hij koos voor de drugs, voor een leven „van de wereld” en zijn ouders zullen daar ongetwijfeld veel verdriet over hebben gehad. Onze broeder vertelt iets van wat hij in zijn kennissenkring meemaakte: een broeder en een zuster kregen zelf geen kinderen en namen tenslotte een jongetje als kind aan. Ze brachten het met zorg groot,

Ook bezocht de C.D.B. in 1977 55 scholen. U begrijpt wel hoe belangrijk dit scholenproject is. Scholieren zitten als weinig anderen *direct in de gevaarzone*.

Meer leerlingen dan men gewoonlijk aanneemt zijn al met drugs in aanraking gekomen; immers op heel wat scholen komen verslaafden voor die op slimme wijze proberen anderen te betrekken in het gebruik. Als je het kwaad met anderen deelt, lijkt het minder erg. Bovendien: als verslaafde heb je geld nodig, veel geld; en met drugshandel kun je verdienen. Vooral de jongere die zo’n geweldig grote scholengemeenschap bezoekt moet geholpen worden met goede en aansprekende voorlichting.

Mejuffrouw Riet Brinkman die samen met C.D.B.-coördinator drs W. Jurg vele scholen bezocht zegt: „Men denkt wel vaak dat druggebruik op scholen niet voorkomt maar dat is echt niet waar. Als leraren goed contact hebben met leerlingen worden bepaald wel ontdekkingen gedaan.” En verder: „Tijdens de les en in het bijzijn

gaven hem een christelijke opvoeding, maar toen hij bijna volwassen was, ging het mis: „... hij is nu één van de vele druggebruikers die Amsterdam onrustig maken...”

Daar zit een stuk tragiek in, want U begrijpt dat dit maar een heel klein stukje is van het hele verhaal. En de briefschrijver stelt de vraag: Wie is hiervan de schuld?

Nu, ik wil graag duidelijk zeggen dat ik de schuld beslist niet wil zoeken in de richting van de bewuste pleegouders van die jongen. Natuurlijk zullen zij ook fouten hebben gemaakt, maar wellicht niet méér dan andere ouders. Ze zullen vooral ook veel voor hem gebeden hebben. Maar dat ging het nu in mijn „in memoriam” niet om. Ik probeerde iets te laten zien van het feit dat wij allen met elkaar, als christelijk volksdeel, als gemeente van de Heer, vaak zo weinig doen — vaak zo weinig weten te doen — voor zulke jongens en duizenden andere verbondskinderen die op de een of andere wijze van God vervreemden en zelfs in de goot terecht komen.

Ik heb er in deze rubriek wel vaker op gewezen dat we maar eens heel voorzichtig moeten zijn of worden om de wijsvinger uit te steken naar ouders van wie de kinderen de verkeerde kant opgaan. Juist in dat in de richting van de ouders kijken — zo op de manier van „moet je eens zien, dat is er één van die of die” — zit een stuk burgerlijke braafheid, een stuk onmenselijke laksheid, om die termen nog eens te herhalen. Hoeveel ouders zijn er vandaag niet die tobben over schuldvragen bij hen zelf, maar hoe weinig ouders ontvangen daadwerkelijke steun van b.v. ouders wier kinderen „netjes” hun weg gaan. Hoeveel christenen liggen vandaag wakker van de ellende waarin veel verbondskinderen verkeren? Wat weten wij met elkaar voor antwoorden te geven als een jongen als Willem je met vragende ogen aankijkt? Wij denken vaak het allemaal

van de leraar geven ze zich niet gauw bloot. Maar het gebeurt meermalen dat leerlingen na de les naar me toekomen of me later op een andere manier benaderen en zeggen dat ze ook gebruiken.”

Een paar voorbeelden van druggebruik op school. Enige tijd geleden zou een klas een schoolwerkweek in Parijs doorbrengen. De reis kon niet doorgaan wegens druggebruik van de leerlingen. Men vond het risico te groot: de Franse politie mocht er eens de lucht van krijgen. Volgens de rector gebruikt ongeveer 1/3 van de betrokken leerlingen geregeld hashish. Het gebruik van marihuana en hashish is aan de hele school trouwens toegenomen. Dit is overigens geen uitzonderlijke situatie! De rector, dr B. C. Poeder, zegt dat het drugprobleem aan zijn scholengemeenschap niet afwijkt van dat aan andere scholen. (Tussen haakjes: wij menen deze uitspraak beslist te moeten bestrijden. Er zijn ongetwijfeld vele scholen waar het drugprobleem nauwelijks een rol speelt. Al moeten we waakzaam zijn, reden tot paniek is er niet.)

zo goed te weten, maar in de praktijk staan we met de mond vol tanden. Natuurlijk, Willem blijft verantwoordelijk voor zijn daden.

Maar wij blijven verantwoordelijk voor de wijze waarop we omzien naar mensen in nood.

—o—

We hebben het druk met allerlei dingen, we hebben onze vergaderingen en ik doe, er zelf aan mee. Maar de vraag van Mevrouw IJkes-Kooger blijft actueel: maken we ons niet te druk met vergaderen, terwijl ander werk blijft liggen?

Als christenen pretenderen we een woord voor de wereld te hebben. We hebben een antwoord: Jezus redt, Jezus verzoent. Maar wat brengen we er van terecht als we daarvan iets moeten vertellen aan een ander? Hóe praten we er over als we een jongen of een meisje ontmoeten die van Gods liefde niets meer weten wil?

Tenslotte nog dit: de briefschrijver is bang dat degenen die te lui zijn om eens iets te doen in Gods gemeente zullen lachen om wat ik schreef over dat vergaderen.

Nu, als dat zo is, laten dan ook die lachers zich niet vergissen.

Want ook aan hen kán die pijnlijke vraag worden gesteld: wat deed je voor een ander. En wat zullen zij dan antwoorden? Dat ze zo nodig televisie moesten kijken of moesten knutselen in hun huis of zo nodig een waardeloos boekje moesten lezen?

De vraag van de Here Jezus raakt ont allen. Zonder uitzondering. De dood van een verbondskind door een overdosis heroïne raakt allen, niet alleen de ouders.

Het weglopen van een kind van God bij Gods gemeente vandaan raakt allen, ook de ouders van goed oppassende kinderen.

Als één lid lijdt, lijden immers alle leden?

Is dáár ook iets van te zien?

Aan een andere school werd een leraar met ziekteverlof gestuurd omdat hij drie leerlingen hashish had laten roken. Het merkwaardigste, naar ons weten, deed zich voor aan een school in Breukelen. Daar werd door leerlingen een anarchistisch-getinte schoolkrant verspreid waarin een voorbehoedsmiddel was verpakt en een pakje hashish met de opwekking: 'een tevreden roker is geen onruststoker'. Ook 12-jarigen konden voor de prijs van één kwartje eigenaar worden van dit geheel.

Hoe ziet nu het programma van zo'n C.D.B.-voorlichtingsles eruit? Allereerst is er een inleiding. Afhankelijk van de groep (qua niveau en leeftijd) en van de kennis van drugs die eventueel aanwezig is, wordt een thema gekozen. B.v.: welke soorten drugs zijn er en wat is hun uitwerking?, of: achtergronden van druggebruik. Daarna vertonen we instructieve dia's die de diverse aspecten van het drugprobleem en de verschillende soorten drugs laten zien, met een begeleidend commentaar door een van de schoolbezoekers.

Dit scholenproject is een fijne zaak. Ook al zijn er verdrietige kanten: de ontdekking van jongeren die al sterk gebonden zijn; het contact met een meisje van vijftien jaar dat al zoveel cocaïne heeft

gebruikt dat haar gezicht ernstig geschonden is; de opmerking van een meisje na de les: „je vertelde dat allemaal wel maar ik doe het toch. Het kan me toch niet schelen of ik doodga want het heeft allemaal geen zin.” Daarnaast, gelukkig, zijn er de leerlingen die zeggen: „daar begin ik nooit aan.” Maar het geweldigste is dat jongeren die de Here Jezus soms maar nauwelijks kennen, middels dit project bereikt worden en horen van de Goede Herder die hun leven wil redden. Ze mogen het weten: *Hij* is het die je zijn vriendschap biedt, *Hij* alleen kan je echt verlossen en bevrijden.

N.b. In deze artikeltjes kan maar heel weinig over het drugprobleem gezegd worden. Wilt U nader geïnformeerd worden leest U dan het voortreffelijke boek van C. Stam en L. van Driel: Je moest eens weten... over drugs. Een boek om ook uw kinderen in handen te geven. Het is verkrijgbaar in de boekhandel of bij de C.D.B., postbus 12, Balkbrug. Wanneer U f 20,— overmaakt op giro nr. 3501922 t.n.v. C.D.B.-Balkbrug (f 19,50 voor het boek en f 0,50 voor gedeeltelijke porto) ontvangt U het thuis. Ook studiepakketten à f 2,50 zijn daar verkrijgbaar.

C. v. Baardewijk

EEN NIEUWE SITUATIE

(Soemba-Borneo)

In deze stukjes is reeds enkele keren aangegeven dat door de terugkomst van ds Goossens en zijn gezin de steunverlening aan de Soembanese broederschap wijziging zal ondergaan.

Ze is nu meer op afstand, want ds Goossens leeft en werkt niet meer te midden van de Soembanese gemeenten en hij kan van hieruit slechts schriftelijk contacten onderhouden. Ook is ze van andere aard, omdat hij zich thans in hoofdzaak zal bezighouden met het systematiseren en bundelen van de lesstof, die hij voor de cursussen van goeroe's en predikanten gebruikte (aan een vertaling en verklaring van de catechismus, een catechisatieboekje, handleidingen bij het gebruik van oud en nieuw testament enz.).

De persoonlijke contacten dragen voortaan ook een incidenteel karakter, gegeven het voornemen om 3 maanden per jaar een bezoek aan Soemba te brengen.

Dit alles nu is in de afgelopen maanden onder ogen gezien in overleg met hemzelf, met het bestuur van de vereniging Steun Oost-Soemba (S.O.S.) en in een contact met afgevaardigden van kerken te Utrecht op 23 september jl. De vragen waren niet alleen: wat zouden we willen, maar ook wat kán, wat ligt op onze weg?

Zulk overleg moet uitmonden in besluiten en die zijn onlangs dan ook door de kerkeraad van Den Haag genomen. De zusterkerken zijn daarvan inmiddels op de hoogte gesteld. Ze luiden als volgt:

- ds Goossens te verzoeken een werkprogramma op te zetten, zó dat hij in een periode van 2 jaar de meest noodzakelijke lesstof en naslagwerkjes voor goeroe's en predikanten op Soemba gereedmaakt;
- in dat programma op te nemen 2 x een bezoek van ongeveer 3 maanden aan de Soembanese broederschap;
- gedurende die 2 jaar steun te verlenen, zodat in het levensonderhoud van ds Goossens en zijn gezin op verantwoorde wijze is voorzien;
- de andere steunverlening aan de Soembanese kerken (correspondentie, salarissen van goeroe's en predikanten e.d.) onverkort voort te zetten;
- niet actief bezig te zijn met het zoeken naar een vervanger, die het werk van ds Goossens op Soemba zou kunnen voortzetten; mocht evenwel de HERE een broeder, daarvoor geschikt, op onze weg brengen, dan zullen wij graag helpen bevorderen dat deze zich aan de kerken op Soemba zal kunnen verbinden, indien alsdan blijkt dat die kerken daar prijs op stellen.

Dit geheel behoeft nauwelijks toelichting, menen we. De kern van de beslissing is dat de financiële steun t.b.v. het levensonderhoud van het gezin-Goossens tot 2 jaar is beperkt. En dat we niet actief naar een vervanger omzien.

Naar onze mening is die beperking tot 2 jaar verantwoord, omdat in die

periode het belangrijkste deel van het werkprogramma dat ds Goossens presenteerde, gereed kan zijn. Die beperking is ook nodig, omdat we wel een beroep op de kerken — en op haar leden — menen te mogen doen om de extra-lasten die ontstaan te helpen financieren, doch dan alleen met de toevoeging „voor twee jaar”. Een vervanger voor ds Goossens stellen de kerken op Soemba — blijkens ontvangen brieven — niet op prijs. Althans op dit moment niet.

De genomen besluiten betekenen óók financieel heel wat. Ze leiden tot een budget van rond f 10.000,— per maand, d.i. 2 x zoveel als tot nu toe het geval is. Dat komt omdat voor levensonderhoud van het gezin-Goossens op Soemba nauwelijks uitgaven nodig waren en omdat we in de situatie van buiten-Nederland-verkeren aanzienlijke reducties op sociale lasten verkregen. Dat is nu anders. Een volledig predikantsalaris plus emeritaatsvoorzieningen komt op ons af. Voorts reiskosten naar en van Soemba. En de „normale uitgaven” t.b.v. de Soembanese broederschap (zie besluit d) gaan gewoon

door en dat is f 20.000,— per jaar. Voor deze zwaardere lasten doen we met vrijmoedigheid een beroep op onze kerken en op haar leden. Omdat we zoveel „verplichtingen” hebben aan Soemba, en al zo geruime tijd. En eveneens aan ds Goossens en zijn gezin. In de brief, die we aan de kerken schreven citeerden we enkele woorden uit 1 Tim. 6, waarin vrijgevigheid en milddadigheid een goede belegging voor de toekomst genoemd worden.

Mogen we via dit blad dat beroep nog eens onderstrepen? Ook zó, dat goede hulp = spoedige hulp? Want de kas is niet rijk gevuld en als je dan 2 x zoveel moet uitgeven als tot nu toe dreigt ze spoedig leeg te zijn, tenzij... U de girorekening van de penningmeesteresse van de zendingscommissie van de kerk te Den Haag regelmatig opzoekt en een overschrijving (uit Uw rijkdom) verzorgt. Het is nummer: 17.68.194.

Tenslotte ook nog deze nieuwe situatie: nu ds Goossens in het land is, zal hij als regel deze rubriek verzorgen, in overleg met Den Haag.

per zondag en wel 's morgens om 11 uur.

Deze diensten worden gehouden in de gemeenschapsruimte van de Prot. Chr. K.B.O.-school aan de Middenhof in Almere-Haven. De eerste dienst is j.l. zondag 5 november gehouden.

Van de komst van hen die zich in de toekomst in Almere zullen vestigen willen we graag vroegtijdig op de hoogte worden gesteld, teneinde ook daadwerkelijk voor een brokje opvang te kunnen zorgen. Het contactadres van beide gemeenten in Almere-Haven is: fam. H. Landman, Parkweg 90, Almere-Haven, telefoon 03240-10213.

Voor de goede orde zij meegedeeld, dat in verband met bovenstaande de ochtenddienst in Lelystad begint om 9.15 uur; tot 1 maart 1979 begint de tweede dienst in Lelystad om 17.00 uur.

ADRESSEN

Ds P. Veldhuizen — Het adres van ds P. Veldhuizen te Maassluis is: Nachtegaallaan 27, Maassluis, tel. 01899-13326.

Prof. dr L. Doekes — De dogmaticus van de theologische hogeschool van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt), prof. dr L. Doekes is op 19 november 65 jaar geworden en zal in verband daarmee aan het eind van dit cursusjaar met emeritaat gaan. Prof. Doekes is sinds 1953 hoogleraar in Kampen, waar hij dogmatiek en symboliek doceert. Omdat een hoogleraar aan deze hogeschool door de generale synode moet worden benoemd en de eerstkomende synode pas in 1981 zal worden gehouden, hebben de curatoren van de hogeschool de kerken gevraagd, zo spoedig mogelijk een buitengewone synode te houden ter voorziening in de opvolging van prof. Doekes.

(overgenomen uit Trouw)

Aangenomen het beroep van de kerk van Doorn: kand. W. Borgdorff te Utrecht.

Ds J. E. Westerhuis — Ds J. E. Westerhuis te Velp hoopt 16 november a.s. 100 jaar te worden en 17 november a.s. te gedenken dat hij 71 jaar geleden als predikant verbonden werd aan de gemeente van Zuidwolde (Dr.). In het nummer van de volgende week hopen we hieraan bredere aandacht te schenken.

Predikantenkonferentie — De jaarlijkse predikantenkonferentie wordt gehouden op donderdag 11 januari 1979 in de Nieuwe kerk, Broederweg, Kampen. Spreker zal zijn Prof. dr A. Troost over „Kerk en Maatschappij”. Aanvang 10.15 uur. Willen de predikanten deze datum vrij houden?

Stichting Het Reveil-Archief — De Stichting Het Reveil Archief organiseert vanaf 10 oktober tot 1 januari 1979 een tentoonstelling betreffende het negentiende eeuwse Reveil, waarvan de namen van Is. da Costa, O. G. Heldring, H. Pierson etc. verbonden zijn. Op de tentoonstelling is b.v. veel interessant materiaal aanwezig aangaande de Zettense Inrichtingen. De tentoonstelling is te bezichtigen in de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam, Singel 425, Amsterdam. Openingstijden: dinsdag t.m. vrijdag 9.30-12.30; 13.30-17.00 uur. Inlichtingen: tel. 020-5252284.

Lelystad — De gezamenlijke kerkeraad van de Chr. Geref. Kerk en de Geref. Kerk vrijgemaakt (b.v.) te Lelystad deelt mee dat hij, na overleg met de wijk Almere en met deputaten „steun kerken IJsselmeerpolders” heeft besloten om in Almere-Haven kerkdiensten te gaan beleggen voor de daar wonende gezinnen van beide gemeenten.

Er wordt begonnen met één dienst

Langs deze weg willen wij allen, die de dag, waarop wij ons 25-jarig huwelijksfeest vierden, onvergetelijk voor ons maakten, zeer hartelijk danken.

ds en mevr. Doorenbos

IJsselmuiden,
6 november 1978

Het woord van liefde, vrede en recht
is in uw eigen mond gelegd,
is in uw eigen hart geschreven.
Rondom u klinkt de stem van God:
vrijpraak, vertroosting en gebod,
vlak vóór u ligt de weg ten leven.

Heden heeft God tot Zich geroepen mijn lieve Bert, zorgzame man,
onze lieve vader en opa

GIJSBERTUS LAROS

op de leeftijd van 65 jaar.

Delft, W. H. Laros-Judels
Oud Beijerland, Walther en Mapie Laros-van der Schaft
Gijsbert Jan
Wouter
Gerdien
Martijn
Veldhoven, Nan en Bram Los-Laros
Maarten
Johan
Albert
Langerak, Joep en Wim Coumou-Laros
Rick
Joost

3 november 1978
Van de Spiegelstraat 30
2613 GA Delft

De teraardebestelling heeft plaats gehad op de algemene begraafplaats
„Iepenhof” te Delft, dinsdag 7 november j.l.

**ADVERTENTIES SCHRIFTELIJK INZENDEN UITERLIJK
TOT DINSDAGMORGEN 10 UUR!!!**

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs H. de Jong;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3, Zeist.
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Kon. Wilhelminalaan 38,
Leersum. Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 39,— per jaar of f 20,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.

Abonnementen kunnen ieder
moment ingaan, doch slechts
per 31 december eindigen. Op-
zeggen uiterlijk tot 15 november

Dalfsen - Salland

(± 12 km van Zwolle)

Te koop:

M I D D E N W O N I N G

tegenover plantsoen, aan rustige
straat, gunstig gelegen t.o.v.
kerkzaal; winkels enz.
Omgeving zeer bosrijk.

Ind.: Voor- en ruime achtertuin
met schuur; hal met toilet en
kelderkast; keuken; kamer (door-
zon) met open haard.
Buitendeuren van hardhout.

1e verd.: Overloop, doche, 3
slaapkamers (1 sl.k. met balkon
van hardhout).

2e verd.: Via vaste (hardhouten)
trap; te gebruiken als slaap/
hobby-kamer, met grote dakka-
pel van hardhout.

't Geheel is centraal verwarmd.

Inlichtingen 05293 - 1783.

Aanvaarding na overleg.

Drukkerij „Steenbergen”

Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukwerk

Zeist - Telefoon 03404-12452

**De Gereformeerde Sociale Akademie
"de Vijverberg" te Ede**

uitgaande van de Stichting ter Bevordering
van Gereformeerd Sociaal Pedagogisch
Onderwijs

zoekt voor zo spoedig mogelijk
een

bibliothekaris

(mnl. of vrl.)
voor het zelfstandig beheren en
verder uitbouwen
van haar bibliotheek.

Voor deze functie wordt gedacht aan
iemand die in het bezit is van
het diploma assistent-bibliothekaris.
Ruime ervaring,
enthousiasme en eigen initiatief
zijn een vereiste.

Gegadigden moeten volledig kunnen
instemmen met doel en grondslag
van de akademie.

Het salaris wordt vastgesteld volgens
rijksnormen en bedraagt
— afhankelijk van leeftijd en ervaring —
f 1.646,— minimum tot f 2.665,—
maximum per maand,
waarbij AOW-premie en een gedeelte van
de overige sociale lasten
voor rekening van de werkgever komen.

Nadere inlichtingen worden graag
verstrekkt door de huidige bibliothekaresse,
Marianne Cornelisse,
telefoon (08380) 1. 91. 68, toestel 13.

Sollicitaties
zo spoedig mogelijk te richten aan
de direktie,
Postbus 8071, 6710 AB Ede.

**gereformeerde sociale akademie
de vijverberg te ede**

**Als een vrouw iets in een kerkelijke vergadering zegt,
komt het vaak niet in de notulen.**

Dit zegt mevrouw B. C. Klok-Pott tot voor kort voorzitter van
Oecumenisch Vrouwencontact in een interview in Kerknieuws nieuwe
stijl.

Wie zich met ingang van 1 jan. a.s. voor een jaar abonneert ontvangt
de nummers vanaf 1 oktober gratis zolang de voorraad strekt.

Vraag proefnummer, antwoordnr. 102, Heerlen. (postzegel overbodig)

Ik wil een proefnummer van / abonneer mij op Kerknieuws *)

Adres:
Naam:

handtekening:

*) doorhalen wat niet van toepassing is.

Op.